

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.11.82](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.82)

УДК 336.76:336.64

*Я. М. Гринчишин,
к. е. н., доцент, доцент кафедри державних та місцевих фінансів,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
О. В. Богуцька,
магістр, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів*

РОЛЬ КРЕДИТУ В АНТИКРИЗОВОМУ ФІНАНСОВОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВ

*Y. M. Grynchyshyn
PhD in Economics, associate professor of the Department of state and local finances,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
O. V. Bogutska
post-graduate, Ivan Franko Lviv National University, Lviv*

ROLE OF CREDIT IN ANTI-CRISIS FINANCIAL MANAGEMENT OF ENTERPRISES

У статті на основі вивчення та узагальнення наукових напрацювань, вітчизняного і зарубіжного досвіду обґрунтовано вдосконалення як теоретичних аспектів, так і практичних механізмів використання кредиту в антикризовому фінансовому управлінні. Розглянуті напрями використання кредиту, як інструмента антикризового фінансового управління. Першим напрямом визначено надання державних кредитів стратегічно важливим суб'єктам господарювання, а також надання державної допомоги на порятунок підприємствам, що перебувають у скрутному становищі. Прямі антикризові заходи щодо системоутворюючих компаній, які забезпечують їм доступ до фінансових ресурсів, можуть включати надання державних кредитів для погашення зовнішньої заборгованості, надання державних гарантій за кредитами, субсидування частини відсоткових ставок за кредитами. Враховуючи наявність європейського та вітчизняного правового забезпечення, обґрунтовано актуальність допомоги для порятунку підприємства у формі позики або гарантії для вітчизняних господарюючих суб'єктів малого і середнього бізнесу. Другий напрям використання кредиту, як інструмента антикризового фінансового управління, включає надання санаційних кредитів підприємствам, що перебувають у фінансовій кризі. Завдяки отриманню санаційних кредитів підвищується платоспроможність боржника, оскільки залучаються ліквідні засоби. Санаційні кредити можуть надаватися комерційним банком, який обслуговує підприємство, банком, що володіє пакетом корпоративних прав боржника, або банківським консорціумом. Обґрунтовано важливість консорціумного кредитування для диверсифікації кредитного ризику банківських установ при наданні санаційного кредиту. Підкреслено важливість санаційних кредитів для фінансового оздоровлення збиткових підприємств малого та середнього бізнесу в Україні. Визначені основні проблеми кредитування даної категорії підприємств в умовах їх кризового стану: непрозорість ведення бізнесу, відсутність належного заставного забезпечення, висока вартість кредитів. Враховуючи важливість використання кредиту для фінансового оздоровлення неплатоспроможних підприємств, рекомендовано доповнити функції кредиту антикризовою функцією.

The article substantiates the improvement of both theoretical aspects and practical mechanisms of using credit in anti-crisis financial management on the basis of studying and generalization of scientific developments, domestic and foreign experience. Considered directions of using credit as an instrument of anti-crisis financial management. The first direction is the provision of state loans to strategically important economic entities, as well as the provision of state aid to rescue enterprises in difficulty. Direct anti-crisis measures for strategically important companies that provide them with access to financial resources may include providing state loans for repayment of external debt, granting state guarantees for loans, subsidizing part of interest rates on loans. Taking into account the availability of European and Ukrainian legal providing, the topicality of the help for rescue the company in the form of a loan or guarantee for domestic business entities of small and medium business is substantiated. The second direction of use of credit, as an instrument of crisis financial management, includes providing sanation loans to enterprises in difficulty. Due to the receipt of sanation loans, the debtor's solvency increases because liquid assets are borrowed. The sanation loans may be provided by a commercial bank servicing an enterprise, by a bank holding a debtor's corporate rights, or by a banking consortium. The importance of consortiums lending to diversify the credit risk of banking institutions is substantiated. The importance of sanation loans for financial recovery of unprofitable small and medium enterprises in Ukraine was emphasized. The basic problems of lending of this category of enterprises in the conditions of their crisis state are determined: opacity of doing business, lack of proper collateral, high cost of loans. Taking into account the importance of using the loan for financial rehabilitation of insolvent enterprises, it is recommended to supplement the functions of the loan with the anti-crisis function.

Ключові слова: антикризове фінансове управління; кредит; санаційний кредит; консорціумне кредитування; малі і середні підприємства.

Key words: anti-crisis financial management; credit; sanation loan; consortium lending; small and medium enterprises.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Функціонування підприємств в умовах турбулентного і невизначеного середовища, загострення конкуренції серед виробників спричиняє появу кризових явищ, які за умови неефективних і несвоєчасних антикризових заходів можуть призвести до банкрутства. Банкрутство підприємств, як економічне явище, має позитивні і негативні сторони. До позитивних наслідків усунення з ринку нерентабельних підприємств можна віднести «очищення» економіки від неефективно функціонуючих господарських суб'єктів. Однак, вивчення досвіду антикризової політики багатьох країн світу свідчить про спрямування їхніх зусиль передусім на оздоровлення підприємств, а не їх ліквідацію. Тому, що раз ширше використовуються такі інструменти антикризового фінансового управління, як реструктуризація, політика «другого шансу», допомога на оздоровлення підприємствам, що перебувають у скрутному становищі, у вигляді кредитів та гарантій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми антикризового фінансового управління привертають увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретико-методологічні аспекти фінансового оздоровлення підприємств, що перебувають у кризовому стані, розглядають Терещенко О.О. [1], Благодетелева-Вовк С.Л. [2]. Однак, можливість використання різних форм кредиту для виведення підприємств з кризового стану є вивчена недостатньо.

Роль кредиту в економіці країни є також предметом дослідження науковців, які займаються вивченням фінансово-кредитних відносин на різних рівнях управління. Проте, такі теоретичні дослідження кредиту стосуються переважно його використання в умовах стабільного соціально-економічного середовища. Взаємозв'язок кредиту з появою і подоланням різного роду фінансово-економічних криз потребує додаткових досліджень.

Мета статті полягає у вивченні та узагальненні наукових напрацювань, вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо використання кредиту в умовах антикризового управління підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що роль кредиту в економіці може бути, як позитивною, так і негативною. Внаслідок дії багатьох чинників кредит може сприяти утворенню диспропорцій, виступаючи джерелом криз [3]. Поява проблемних кредитів в багатьох банках може бути результатом невмілої оцінки кредитоспроможності позичальників.

Позитивна роль кредиту в економіці проявляється в процесі виконання його функцій, до яких більшість авторів відносить перерозподільчу, емісійну, стимулюючу, капіталізацій вільних доходів, заміщення готівкових коштів, прискорення концентрації капіталу, прискорення науково-технічного прогресу, контрольну [4,5]. Однак, як правильно вважає Лаврушин О.І., теоретичні аспекти вивчення кредиту відстають від його практичного розвитку [3]. Зокрема, в сучасних умовах, які характеризуються можливістю виникнення кризових явищ багатьох суб'єктів

господарювання, кредит може використовуватися, як інструмент антикризового управління, в багатьох напрямках (рис. 1).

Рис. 1. Напрями використання кредиту в антикризовому управлінні

Як відомо, кредитна підтримка з боку держави може надаватися центральними банками приватним банкам відповідно до антикризових програм урядів. В періоди криз економічний потенціал центральних банків висуває їх на роль головних грошових донорів економіки [6]. Поряд з багатьма надзвичайними заходами, що застосовуються державою у кризових ситуаціях, ліквідність комерційних банків підтримується центральними банками за допомогою безкоштовних і дешевих кредитів. Такі кредити мають величезне значення для виходу економіки зі стану кризи та її експоненціального розвитку. Якщо у 2007 році обсяг кредитів рефінансування в Україні становив 2,5 млрд. грн., то у 2008 р. – 169,5 млрд. грн., тобто зростання становило майже 7 разів [8].

Однак, така підтримка ліквідності банків не супроводжувалася покращенням умов кредитування реального сектора економіки. Тому антикризові заходи не можуть вичерпуватися виключно підтримкою великих банків. Попередження банкрутств на великих підприємствах вимагає інших, більш конкретних інструментів державної політики, спрямованих на вирішення проблем окремих, найбільш важливих господарюючих суб'єктів. Прямі антикризові заходи щодо системоутворюючих компаній, які забезпечують їм доступ до фінансових ресурсів, можуть включати надання державних кредитів для погашення зовнішньої заборгованості, надання державних гарантій за кредитами, субсидування частини відсоткових ставок за кредитами. Прикладом використання кредиту, як державного антикризового інструменту, може бути надання державної допомоги американській страховій корпорації AIG у сумі 182,5 млрд. дол. США під час світової фінансової кризи 2007-2008 років [8].

Іншою формою використання кредиту, як державного антикризового інструменту, є надання допомоги на порятунок підприємствам, що перебувають у скрутному становищі. Надання такої допомоги підприємствам передбачене законом «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [9], який був прийнятий Верховною Радою України 1 липня 2014 року, однак механізм його практичної реалізації до цих пір повністю не розроблений.

Враховуючи те, що банкрутство суб'єктів господарювання (в тому числі малого і середнього бізнесу) може загрожувати збільшенню рівня безробіття, перериванням послуг загальноєкономічного значення, непоправною втратою технічних знань або досвіду, Європейська Комісія розробила Настанови про державну допомогу для порятунку і реструктуризації підприємств, що перебувають у скрутному становищі (перша версія у 1994 р., остання – у 2014 р.) [10]. Кошти для порятунку підприємства можуть надаватися у формі позики або гарантії, але тільки після вивчення шансів підприємства на успішний розвиток.

Актуальність даного виду державної допомоги для вітчизняних господарюючих суб'єктів (зокрема середніх і великих) підтверджується такими чинниками, як незавершеність процесу реструктуризації економіки, зосередженість державної допомоги (в різних видах) в основному на великому бізнесі, порівняно низька роль малих і середніх підприємств щодо зайнятості і частки у ВВП, катастрофічно низьке місце України в міжнародному рейтингу «Doing Business» щодо вирішення проблем неплатоспроможності підприємств. За висновками Європейської Комісії допомога малим і середнім суб'єктам господарювання спотворює конкуренцію в меншій мірі, ніж великим.

Іншою формою використання кредиту в антикризовому управлінні є надання санаційних кредитів підприємствам, що перебувають у фінансовій кризі. Завдяки отриманню санаційних кредитів підвищується платоспроможність боржника, оскільки залучаються ліквідні засоби. Проте через зростання частки позичкового капіталу структура капіталу погіршується та знижується рівень фінансової незалежності підприємства [1].

Санаційні кредити можуть надаватися комерційним банком, який обслуговує підприємство, банком, що володіє пакетом корпоративних прав боржника, або банківським консорціумом.

Банківські консорціуми створюються банками на паритетних засадах для координації дій під час виконання різного роду банківських операцій або для кредитування однієї, але великої та ризикованої угоди. Об'єднання кредитних ресурсів окремих банків сприяє диверсифікації кредитного ризику при наданні санаційного кредиту підприємствам [1]. Консорціумне кредитування здійснюється з метою забезпечення гарантії повернення

великих кредитів, зменшення рівня ризику при кредитуванні проектів, які потребують значних капітальних вкладень [11].

Слід підкреслити особливу важливість санаційних кредитів для фінансового оздоровлення збиткових підприємств малого та середнього бізнесу в Україні, частка яких у 2017 р. частка становила відповідно 23,4% і 26,7% [12].

Головною проблемою кредитування малого бізнесу в Україні є його непрозорість, що ускладнює аналіз самого бізнесу, можливість об'єктивної оцінки банківських ризиків [13]. Іншими проблемами, що гальмують отримання кредитів малими підприємствами, особливо такими, що перебувають в кризовому становищі, є відсутність належного заставного забезпечення, висока вартість кредитів.

Висновки. Враховуючи важливість використання кредиту для фінансового оздоровлення неплатоспроможних підприємств, можна доповнити його функції ще однією – антикризовою. Практична реалізація цієї функції може здійснюватися, по-перше, шляхом надання державного кредиту стратегічно важливим підприємствам, надання допомоги на порятунок підприємствам, що перебувають у кризовому становищі. По-друге, фінансове забезпечення антикризового управління підприємств може здійснюватися шляхом надання санаційних кредитів підприємствам банками або банківськими консорціумами.

Література.

1. Терещенко О. О. Управління фінансовою санацією підприємств: підручник / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 280-282.
2. Благодієва-Вовк С. Л. Управління фінансовою санацією підприємств: навч. посібник / Благодієва-Вовк С. Л. – К.: Ніка-Центр. – 2006. – С.92-102.
3. Лаврушин О. И. Базовые основы теории кредита и его использование в современной экономике / О. И. Лаврушин // *Journal of Economic Regulation (Вопросы регулирования экономики)*, 2017. – Том 8. – № 2. – С. 6-15.
4. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Рушишин, Т. Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
5. Круш П. В. Гроші та кредит: навч. посібник / П. В. Круш, В. О. Клименко. – К.: ЦУЛ, 2010. – 215 с.
6. Челноков В. А. Кредит: сущность, функции и роль / В. А. Челноков // *Деньги и кредит*, 2012. – № 5. – С. 74-77.
7. AIG-Boni deutlich höher als bisher bekannt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/unternehmen/managerehaelter-aig-boni-deutlich-hoehere-als-bisher-bekannt-1922421.html>
8. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
9. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 1 липня 2014 року № 1555-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>
10. Commission recommendation of 12.3.2014 on a new approach to business failure and insolvency (Brussels, 12.3.2014, C(2014) 1500 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/c_2014_1500_en.pdf, accessed November 2014
11. Демчук Н. І. Сутність та механізми здійснення консорціумного кредитування / Н. І. Демчук, Н. П. Дуброва, Д. В. Воловик // *Агросвіт*, 2011. – № 22. – С. 38-43.
12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Федоров І. Особенности банковского кредитования малого бизнеса в Украине в условиях кризиса / И. Федоров, А. Шевченко // *Культура народов Причерноморья*, 2011. – № 201. – С. 45-47.

References.

1. Tereshchenko, O. O. (2006), *Upravlinnya finansovoyu sanatsiyeyu pidpryyemstv* [Management of financial sanation of enterprises], KNEU, Kiev, Ukraine.
2. Blahodyetyeva-Vovk, S. L. (2006), *Upravlinnya finansovoyu sanatsiyeyu pidpryyemstv* [Management of financial sanation of enterprises], Nika-Tsentr, Kiev, Ukraine.
3. Lavrushyn, O. Y. (2017), “Basic principles of the theory of credit and its use in the modern economy”, *Journal of Economic Regulation (Voprosy rehulyrovannya ekonomyky)*, tom 8, № 2, pp. 6-15.
4. Vovchak, O. D and Rushchyshyn, N. M. and Andreykiv, T. YA. (2010), *Kredyt i bankivs'ka sprava* [Credit and banking], Znannya, Kiev, Ukraine.
5. Krush, P. V. and Klymenko, V. O. (2010). *Hroshi ta kredyt* [Money and credit], TSUL, Kiev, Ukraine.
6. Chelnokov, V. A. (2012), “Credit: Essence, Functions and Role”, *Den'hy y kredyt*, № 5, pp. 74-77.
7. Frankfurter Allgemeine (2009) , “AIG-Boni deutlich höher als bisher bekannt”, available at: <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/unternehmen/managerehaelter-aig-boni-deutlich-hoehere-als-bisher-bekannt-1922421.html> (Accessed 8 November 2018).
8. The National Bank of Ukraine (2009), available at: <https://bank.gov.ua/> (Accessed 8 November 2018).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine “On State Aid to Business Entities”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1555-18> (Accessed 8 November 2018).
10. European Commission (2014), “Commission recommendation of 12.3.2014 on a new approach to business failure and insolvency”, available at: : http://ec.europa.eu/justice/civil/files/c_2014_1500_en.pdf, (Accessed 8 November 2018).

11. Demchuk, N. I., Dubrova, N. P. and Volovyk, D. V. (2011), "Essence and mechanisms of syndicated lending", *Agrosvit*, № 22, pp. 38-43.
12. State Statistics Service of Ukraine (2018), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 8 November 2018).
13. Fedorov, Y. and Shevchenko, A. (2011), "Features of Banking Lending to Small Businesses in Ukraine in Crisis", *Kul'tura narodov Prychernomor'ya*, № 201. pp. 45-47.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2018 р.